

साहित्यिक व साहित्याचे प्रयोजन ?

(राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या मुळ भाषणातील अंशातून)

साहित्यिक व साहित्याचे प्रयोजन काय ? या प्रश्नाचे उत्तर देतांना राष्ट्रसंत श्री तुकडोजी महाराज म्हणतात. मी साहित्य पुस्तकातून शिकलो नाही. अफाट जनसाधारण, हृदयाच्या गाभाच्यानून, आंतरिक उच्चबळीतून मी साहित्य शिकलो.

साहित्याची कल्पना हा जनसाधारण मिळाली. पद्धतशीर जीवन जगण्याला सुरुवात घेणे ज्ञाली, तेथे साहित्यिकांचा समूह आला. पद्धतशीर जीवन जगण्याचे ज्ञान येणे, जीवनाचे स्क्रिप्ट-तत्त्वाज्ञान समजू लागणे हे ज्ञानाता साधारू, तोच साहित्यिक व आचाराचिनातील शुद्धात, संकुचित वृत्तीचा लोप, संघर्षीनता, परस्पर सहकार्याची ओढ, गरिबाबद्दल प्रेमभावाना, समाजोन्तीच्या कल्पना याविषयीच्या विचारांची निर्मिती म्हणजे साहित्य.

साहित्यिक व साहित्याचे बाबतीची आपली भुमिका विशद करताना महाराज पुढे म्हणतात, प्रत्येकाला आपली भावना विश्वाच्याची करावयाची आहे. प्रथम आम व नंतर विश्वाताच आपले घर माणे, किंवा हा 'सारे चारावर विश्व माझीच स्वरूप आहे' ही जीवनीची अंत्युच्च कल्पना असून साया सामाजात पसरण्याची आहे. परंतु, या उच्चतेला पुण्यव्यापासाठी पायच्यांनी जावे लागून अनुभव घावे येण्यार आहेत. महात्मा गांधीच्या सेवायामाता अखेल भारतीय कुंभार परिषदेने महाराज सहभागी झाले ते म्हणतात, साहित्य मी कुंभारांच्या सामाजात, मडक्यातही पाहिले. मी तेही साहित्यच समजतो. जीवनाला सामान पुरविणारे, साहित्याचा पुरवठा करणारे ते सारे साहित्य ! काही साहित्य कलात्मक असेल, काही साहित्य कलात्मक नसेल, काही कलागुणात कमी पडेल. पण कलात्मकतेचा-अंश कमी असणारे जीवनाचीही हे साहित्यच नव्हे, असे म्हणता येणार नाही. असे वाद जगत सर्वत्र चालते आहे. नाट्यसाहित्य किंवा विशाल आहे ? सरे वापरित्या जगण्याचा पास-तर गेले आहे.

आपापला परीने हा साहित्यातील रांग अनुभवयाचा आहे. हा अनुभव घेण्याचा साहित्यिकात एखादा, परब्रह्माच्या महादंदात स्फूर्त साहित्याच्या पारकोटीला आपल्या साहित्यिक भावना नेऊ शकते व महान साहित्यिक म्हणून तो अमरही उरतो. त्याची कला, त्याचे साहित्य अजरामर विश्वात्मक रुद्रे. साहित्यिकातील दशकानुशके चालत असलेल्या वादावर गुरुकुंज आश्रम येथे १९५३ मध्ये संपर्न झालेल्या साहित्य समेलनच्या अव्यक्तीय भाषणातून भाष्य करताना राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज म्हणतात, कुणी म्हणतात, विद्वर्ष साहित्य-समेलनाचे प्रयोजन नाही. कुणाचा विरोध महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या आयोजनाला होतो. कुणाला रिंदी साहित्य समेलनाची आयशक्ती नाही असे वाटें. परंतु हा कशात्तेच प्रयोजन नाही असे वाटें. प्रतिक भाषाची किंवा एका राष्ट्राखासेची संमेलने भारवी, असे नसून, कुंबं साहित्याचीही संमेलने भारवी, ग्रामसाहित्याची संमेलन न्हावी, सर्व भारतीय भाषाची एकत्र संमेलने व्हावी, इकेच नव्हे तर, विश्वसाहित्य संमेलनाचीही नितांत आवश्यकता आहे, अशी अपेक्षा महाराज मानव कल्याणासाठी व्यक्त करतात. मानव कल्याणासाठी साहित्यिकांडून अपेक्षा व्यक्त करताना, ग्रास्तं श्री तुकडोजी महाराज म्हणतात, मानसाला मानव करावयाचे आहे ; त्याला दानव होते यायचे नाही, त्याला सर्व जीवानाचे मनोहर हृदयंगम दर्शन, त्यातले सारे वर्ष व मर्म तद्रुत तद्रुत तुम्ही ही वारवरी साहित्याचे ज्ञान त्याता यायवाचे आहे. हे एक भव्य व दिव्य कार्य आहे, हे दिव्य कार्य साहित्यिकांनी करायला होवे आहे. परंतु बेर्च साहित्यिक विकृतीच्या माणानि जातात असे खेदाने म्हणावे लागते. कला, बुद्धी वा भावना यांचा दुरुपयोग होतो, तो होऊ नये. आमच्या साहित्यिकांनीही आपल्या साहित्याचा दुरुपयोग होणार नाही यासाठी जगारक असेल पाहिजे. आम्हाला सर्व गोर्हींची गरज आहे. साहित्य हे मिरिण्यासाठी, जळ्बूशासाठी व दीन-दुर्बल्याच्या झोड्याचा चिरण्यासाठी नाही. जगाला जगण्यासाठी, जगाच्या निरीकांत्यासाठी, जगाच्या शिक्षालेत वित्तीने होण्याचे शिक्षण घेण्यासाठी आहे. साहित्याने भासार उद्याम ग्रात अश्वां अंतराळातून उडत जायला नको. अशा तकलावू क्षणजीवी साहित्याचे भवित्वय विनाशकड वलणारे असेते. असे साहित्य जिंवतही राहत नाही, त्याचा उपयोगी होत नाही व परिणामकातही त्यात उरत नाही. लदाईत शंभर वीरांवर वार करीत-मारीत संपर्क चालात, मारें काय होत आहे इकडे तुमचे लक्ष नाही. वस्तुतु: उर्ही पुढे जात आहात आणि मारचे मरणारे उद्याम उभे होत आहेत. हे निष्ठल युद्ध आणि परिणाम न करायारी तुमची विनाशी कला एकाव कक्षत येतात. याप्रमाणे लढाण्याच्या वारंवारी नुलापी तशी नष्ट होत नाही तद्रुत तुमची ही वरवरी साहित्यिकांनी ही मुद्रा एक गुणापीच रुटे.

आमच्या सामाजात उत्तम विचार, उत्तम गरज यांची पूर्वांत करावयाची आहे. तलमध्य वाटणाऱ्यांनी हे करायला होवे. साहित्यिक त्यातून सुरुत नाही. आचार-विचारांचा प्रचार नाही तोवर देश सुधारणाचा विचार व्यर्थ होय ! आमच्या येथे शेकडा शंभर लोकाना तसा धर्म -समजतो पण त्यातही वास्तवता शेकडा दहानाही कळत नाही. साप दिसता, भीती वाटली; झाला तो आमचा देव ! झाड पडले, झाल झाड देव ! जो आधार कील, जो दाखला देईल, तो आमचा धर्म होतो. आमच्या धर्मकृत्यांची, आमच्या सामाजिक जीवनाची ही अधोगती आो. ही नष्ट व्हावी असे साहित्यिकास वाटाणा नाही, तर तो साहित्यिक तरी कसतो : संपूर्ण लोकात मानवतावाढावी, विषमतेचे मिटावी व अधमता सोडावी ही धर्मकृतीची आहे. समाजाची उत्ती आहे. साहित्यिकांचा हातभार यासाठी लागावा ; नाहीत ते केवळ 'भुईला भार' च आहेत असे नाईलाजाने म्हणावे लगेल. मानवाच्या कल्याणासाठी साहित्याची आवश्यकता स्पष्ट करताना राष्ट्रसंत श्री तुकडोजी महाराज देशातील विषमतेचे उदाहरण देवुन म्हणतात, आमच्या सामाजातल्या रुद्यानी आमचे जीवन बरबटले आहे. श्रीमतांच्या घरी जेवावरावी सुरु असताना त्याच्यावेळी त्याच्याच घरावाहे भुकेलेली माणसें उथ्या पावावलीवील अन्न मिळविण्यासाठी आपसात भांडतांना दिसावो चिरं भयावह आहे. ज्या देशात, ज्या प्रांतात, ज्या गावात साहित्याचे सुमेलने भारवी, त्याच गावातल्या, त्याच प्रांतातल्या, त्याच देशातल्या साहित्यात मात्र आण्यांपैकीही खरावे जीवन जगणाच्या अश्वां दीन-सिद्धी भुकेकांगालांचे प्रतिविंध उमट नये. हा देवदुर्विषयात नव्हे तर साहित्याने आता ही जाणीव करून घेतली पाहिजे. त्याचिंव्याच साहित्यिक व्याख्याच होऊ शकत नाही. महाराज म्हणतात श्री साहित्यिकांचे प्रयोजन काय ? साहित्याने आता ही जाणीव करून घेतले आहे. साहित्याचे कायवी कीरीत नाही तर साहित्याचे प्रयोजन काय ? साहित्याचे कायवी कीरीत नाही तर साहित्याचे प्रयोजन काय ?

आमच्या वर्तीने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर चौक येथे गुरु रविदास जयंती साजरी

लातूर (अमरजीत बनसेडे) - भारतीय जनता पार्टी अनुसूचित जाती मोर्चाच्या वर्तीने गुरु रविदास महाराज जयंती निमित्त लातूर येथील रविदास मंदिर येथे गुरु रविदास महाराज यांच्या प्रतिमेस व बाबासाहेब आंबेडकर चौक येथील बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या पुत्रव्यास पुष्टहार, अर्पण करून अभिवादन करण्यात आले. जयंतीनिमित्त प्रा. वैशालीची कबाडे यांचे जाहीर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. या कायर्क्रमास भाजप लातूर शहर जिल्हाध्यक्ष देविदास काळे, सरचिटणीस रविदास काळे, दैनंदिन जीवनशैलीचा महत्वाचा भाग असल्याने येणाऱ्या काही महिन्यात साहित्याचे सुमेलने भारवी, त्याच देशात, त्या प्रांतात, त्या गावातल्या, त्याच प्रांतातल्या साहित्यात मात्र होय ! आमच्या येथे शेकडा शंभर लोकाना तसा धर्म -समजतो पण त्यातही वास्तवता शेकडा दहानाही कळत नाही. साप दिसता, भीती वाटली; झाला तो आमचा देव ! झाड पडले, झाल झाड देव ! जो आधार कील, जो दाखला देईल, तो आमचा धर्म होतो. आमच्या धर्मकृत्यांची, आमच्या सामाजिक जीवनाची ही अधोगती आो. ही नष्ट व्हावी असे साहित्यिकास वाटाणा नाही, तर तो साहित्यिक तरी कसतो : संपूर्ण लोकात मानवतावाढावी, विषमतेचे मिटावी व अधमता सोडावी ही धर्मकृतीची आहे. समाजाची उत्ती आहे. साहित्यिकांचा हातभार यासाठी लागावा ; नाहीत ते केवळ 'भुईला भार' च आहेत असे नाईलाजाने म्हणावे लगेल. मानवाच्या कल्याणासाठी साहित्याची आवश्यकता स्पष्ट करताना राष्ट्रसंत श्री तुकडोजी महाराज देशातील विषमतेचे उदाहरण देवुन म्हणतात, आमच्या सामाजातल्या रुद्यानी आमचे जीवन बरबटले आहे. श्रीमतांच्या घरी जेवावरावी भुकेलेली माणसें उथ्या पावावलीवील अन्न मिळविण्यासाठी आपसात भांडतांना दिसावो चिरं भयावह आहे. ज्या देशात, ज्या प्रांतात, ज्या गावात साहित्याचे सुमेलने भारवी, त्याच गावातल्या, त्याच प्रांतातल्या, त्याच देशातल्या साहित्यात मात्र होय ! आमच्या येथे शेकडा शंभर लोकाना तसा धर्म -समजतो पण त्यातही वास्तवता शेकडा दहानाही कळत नाही. साप दिसता, भीती वाटली; झाला तो आमचा देव ! झाड पडले, झाल झाड देव ! जो आधार कील, जो दाखला देईल, तो आमचा धर्म होतो. आमच्या धर्मकृत्यांची, आमच्या सामाजिक जीवनाची ही अधोगती आो. ही नष्ट व्हावी असे साहित्यिकास वाटाणा नाही, तर तो साहित्यिक तरी कसतो : संपूर्ण लोकात मानवतावाढावी, विषमतेचे मिटावी व अधमता सोडावी ही धर्मकृतीची आहे. समाजाची उत्ती आहे. साहित्यिकांचा हातभार यासाठी लागावा ; नाहीत ते केवळ 'भुईला भार' च आहेत असे नाईलाजाने म्हणावे लगेल. मानवाच्या कल्याणासाठी साहित्याची आवश्यकता स्पष्ट करताना राष्ट्रसंत श्री तुकडोजी महाराज देशातील विषमतेचे उदाहरण देवुन म्हणतात, आमच्या सामाजातल्या रुद्यानी आमचे जीवन बरबटले आहे. श्रीमतांच्या घरी जेवावरावी भुकेलेली माणसें उथ्या पावावलीवील

